

HORNÁCKÁ SEDLÁCKÁ: LIDOVÝ TANEC I NÁRODNÍ SYMBOL

Kateřina Černíčková

„Zcestoval jsem celý svět a neviděl jsem žádnou jinou vesnici, kde lidé tak duchaplně a vášnivě jedí a piji.“ To mi řekl jeden český legionář na maličké a sluncem nemilosrdně spalované železniční stanici u vsi Velká nad Veličkou. Moravští Slováci dokonale ovládají kulturu vinařství a lidové písně, ovšem Velká zaujímá i mezi vesnicemi Moravského Slovenska výjimečné postavení. Život je tu neoddělitelně spojen se zpěvem a vínem, v době utrpení i radosti, ve všední den i svátek, po všechny hodiny ve dne i v noci a po všechna roční období. S písní žije také tanec, sváteční obřady plné barev, pestrost krojů, rituál života.“

Autorem citátu je světoznámý jazykovědec Roman Jakobson (1896–1982) a publikoval jej v roce 1932 (srov. Jakobson 1988: 89). Obdobných vyznání, které opěvují etnografický subregion Hornácko na moravsko-slovenském pomezí, existuje nepřeberné množství. Bez ohledu na to, zda jde o zmínky pocházející z konce 19. století, nebo ty ryze současné, ze všech se dozvídáme o stále nepřerušené hudebně-taneční tradici. Obzvláště v pražských intelektuálních a uměleckých kruzích vždy nacházíme nadšené propagátory zdejšího lidového umění, kteří se pravidelně vypravovali či vypravují do tohoto „ráje“ všech milovníků ryziho, dosud nijak neporušeného folkloru. Následující řádky rozkrývají soubor kulturně-společenských událostí a jevů, které v sobě zahrnují tanec sedlácká a které se spolupodílejí na vnímání tohoto lidového tance v roli symbolu.

Objevení tance sedlácká

Územně se v tomto příspěvku nesoustřeďuji na celé Hornácko, ale pouze na Velkou nad Veličkou.¹ Přestože Hornácko není nijak rozlehlá etnografická oblast, v rámci jednotlivých obcí nicméně vykazuje zajímavé rozdíly. Z tohoto důvodu je obecného pojmenování Hornácko

1. Text čerpá z výsledků výzkumu provedeného v letech 2006–2011 (Černíčková 2012).

v textu použito pouze tam, kde v sobě toto označení nezahrnuje riziko nežádoucího zobecnění. Současně lze říct, že jen těžko bychom hledali jiné místo, kde by lokální lidová kultura měla tak nezaměnitelného představitele, jakým je na Horňácku párový točivý tanec označovaný jako sedlácká. Z hlediska vlastní hudebně-taneční formy vytváří sedlácká velmi přitažlivý a v mnoha ohledech unikátní celek. Sběratelka lidových tanců Z. Jelínková rozlišila několik typů sedlácké – základní tzv. vrbecko-velický a typy okrajové, mezi které řadí varianty tance z Nové Lhoty, Suchova a přilehlých obcí, a varianty z Lipova a Louky (srov. Jelínková 1983). Pro sedláckou je charakteristický zpěv písní určených právě pro tento tanec; po zpěvu následuje společné víření dvojice v postavení vedle sebe, které může být dále obohacováno sólovým mužským a ženským tanečním projevem. Jedná se o improvizovaný tanec, který stejně jako kterýkoli jiný dopředu nepřipravený projev prochází v reakci na nejrůznější podněty dalšími proměnami. Dříve byla sedlácká jako pevně svázaná hudebně-taneční forma středem tohoto světa, dnes se toto postavení přesouvá ve značné míře na hudebníka a zpěváka, zatímco vlastní tanec se uplatňuje spíš v reprezentativní rovině. Odpověď na otázku proč a jakým způsobem se tanec sedlácká postupně stával více symbolem než dosud přžívajícím spontánním tanečním projevem, se skrývá ve spleti událostí zasahujících do období konce 19. století, kdy bylo Horňácko „objeveno“.² Společně s momenty, které opětovně staví sedláckou – původně lidový tanec ukotvený v tradiční lidové kultuře – do centra pozornosti, je v průběhu času utvářen jeden z pozoruhodných kulturně-sociálních fenoménů současnosti.

Jednalo se především o počátky národního hnutí na jižní Moravě, které společně s budováním vědomí o česko-slovenské vzájemnosti

2. Na horňáckou lidovou kulturu a především její hudební část začala být upírána pozornost od poloviny 19. století. Jako první písně z Horňácka otiskl František Sušil ve své sbírce *Moravské národní písně* v roce 1860. Ve druhé polovině 80. let 19. století zahájila sběratelskou činnost na Horňácku také brněnská Vesna, jejíž národopisný odbor založený v roce 1892 se soustředil především na Horňácko. V etnografické literatuře provedl vymezení Horňácka až František Bartoš (1889), který ve sbírce *Národní písně moravské, v nově nasbírané* použil označení „hornácká píseň“ a v předmluvě přiřadil Hrubou Vrbku k tak řečeným hornáckým dědinám, z nichž devět také vypočítal (Jeřábek 2000: 19).

sehrávaly podstatnou roli při proměnách funkce projevů primárně spjatých s hornáckou lidovou tradicí. Její předvádění bylo viditelnou manifestací politického názoru, přičemž tanec sedlácká zde sehrával jednu z hlavních rolí. V této souvislosti lze připomenout zejména schůzky moravských a slovenských vlastenců ve Filipovském údolí nedaleko hornácké obce Javorník, pražskou *Všeobecnou zemskou výstavu* (tzv. Jubilejní výstavu) v roce 1891, přípravy i vlastní průběh *Národopisné výstavy československé*, která se uskutečnila v Praze v roce 1895. Všech těchto událostí se zúčastnila také skupina hudebníků a tanečníků z Velké nad Veličkou a v jejich vystoupení nescházela sedlácká.³

Na procesu, díky němuž se – viděno z vnějšího pohledu – postupně Velká nad Veličkou stávala z hlediska přežívající tradice bezmála idylickým místem, se na konci 19. století spolupodílelo množství významných uměleckých osobností. Šíření věhlasu o hornácké lidové kultuře v té době probíhalo také prostřednictvím činnosti významných osobností, zejména členů tzv. Súchovské republiky,⁴ dále pak hudebního skladatele Leoše Janáčka (1854–1928) a malířky Zdenky Braunerové (1858–1934). Bez tance sedlácká se neobešla také významná návštěva Augusta Rodina v Praze i na Moravě roce 1902. Podle Joži Uprky (Nováková-Uprková 1996: 158) to byla právě Braunerová, která společně s Josefem Mařátkou Rodina na Moravu pozvala a ujala se role jeho průvodkyně. Písně k sedlácké slavného sochaře údajně zaujaly natolik,

3. Zmínky o předvádění tance sedlácká nacházíme v rámci všech vyjmenovaných událostí, např. v programové brožuře *Národopisné výstavy československé nadepsané Slavnosti a obyčeje lidové z Moravy na Národopisné Výstavě československé v Praze 1895* se na s. 51–52 píše: „*Stárci a několik mladíků s nimi mají muškátové voničky za klobouky. Jeden nese láhev naplněnou vínem, druhý »rožeň« (dřevěnou šavli nebo kord) a na něm několik kousků slaniny nabodnutých. Sluha nese koš s vejci a pytel na obilí. V průvodu hudeců ubírají se jistým směrem a rozličné písně zpívají. [...] Na jistých místech zastaví a zanotí. [...] Pokračují v předešlém pořádku dále. – Při ukončení zatančí si »sedláckou«.*“
4. Súchovská republika, společenství převážně umělců a učitelů vzniklo na počátku 80. let 19. století a soustředilo se kolem Matouše Běni, který byl v té době učitelem v Suchově. Dalšími členy byli Otakar Bystřina (Ferdinand Dostál), tehdy student práv, Bakulka (František Odrážka), právník, Jan Hudeček, malíř, Alois Fiala, učitel působící na Hornácku, Joža Uprka, malíř, Martin Zeman, varhaník a obecní tajemník ve Velké nad Veličkou, později později k nim náležel také František Kretz z Uherského Hradiště (srov. Bystřina 1926).

že si je nechal velickými hudeci několikrát opakovat a podle dobové fotografie si sedláčkou se Z. Braunerovou také sám zatancoval.⁵

Velká nad Veličkou – Praha – Velká nad Veličkou

Působení hornáckého „živlu“ se však na přelomu 19. a 20. století neomezovalo pouze na oblast Hornácka a jeho nejbližšího okolí. Do procesu, v jehož rámci se hornácká sedlácká coby charakteristický hudebně-taneční projev objevuje v pozici podtrhující především politické cíle, je potřeba zahrnout činnosti nejrůznějších spolků, přičemž centrum těchto spolkových aktivit představovala v této době Praha.⁶

Období vrcholící *Národopisnou výstavou československou* je možno vnímat jako první dovršení zájmu o hornácký folklor, který zanechal trvalé stopy u části místní inteligence a současně upozornil na hodnoty místní lidové kultury řadu umělců žijících mimo Slovácko. Ukazuje se, že nebylo až tak podstatné, zda hornácká lidová kultura byla v té době skutečně ve svých původních podmínkách ještě živá. Šlo více o to, že za sledovaných okolností se právě tento kulturní projev, který překročil hranice vlastního regionu, dobře hodil coby symbol jako součást projevů protestu či oprávněnosti požadavků lépe než kterékoli jiné umění. Hudebně-taneční projev, jenž byl původně v pravém slova smyslu lidový (tedy určený pro nevzdělané venkovany, kteří dosud nebyli obdařeni žádnými výsadami), se dostal do centra pozornosti intelektuálů a umělců, čímž byly vytvořeny ideální podmínky pro zaujetí sentimentálně nadšeného postoje opěvujícího hornáckou lidovou kulturu. Jako klíčové se v tomto ohledu jeví aktivity nejrůznějších spolků, mezi kterými se vyjímají „Slovácké večírky“ pořádané na počátku 20. století Československou jednotou v Praze. Mezi pravidelné hosty těchto večírků patřily významné osobnosti tehdejšího kulturního a společenského života, např: Karel Kovařovic, František Adolf Šubert, Vítězslav Novák, František Táborský, Lubir

5. Fotografie je otištěna v knize *Besedy s Jožou Uprkou* (Nováková-Uprková 1996) a je nazvána „Sedlácká“ – Aug. Rodin se Zd. Braunerovou u J. Uprky, 1902. Na fotografii jsou jmenovaní zachyceni v postavení naznačujícím vzájemné uchopení do párového držení typického pro tento tanec.

6. Blíže k tomu např. Řepa 2001, Vinkler 1988, Krist 1970.

Skupina Veličanů před Slovákou búdou v Luhačovicích. Foto Filmové ateliéry Barrandov, 1909. Fotoarchív Slovenského muzea v Uherském Hradišti

Niederle či Antonín Slaviček. Atmosféru těchto večírků popsal ve své vzpomínkové knize slovenský spisovatel Bohumil Haluzický (1956: 226): „Zanotili sa veľicke sedliacke piesne a Trn a s ním druhý veľiký primáš Jožko – cigáň hneď podchytili melódiu a bolo veselo ako na hodoch na dedine. Sedliacku vystriedala ‚ďatelinka‘ a iné tance, čardášovú notu potom zachytil myjavský Baláž, medzi hudcami ktorého bol i známy jeho nástupca Samko Dudík.“ Nad širším významem těchto večírků se odstupem let zamýšlí také jeden z významných spoluorganizátorů tehdejšího spolkového dění Jan Herben: „Nemluvě o životě na universitě nebo na technice, spolkový život pražský nás převažoval, dával nové podněty, stíral v nás zaleklost. [...] Kdo se vracel po studiích domů z Prahy, vracel se jiný než přišel. Nabyl rozhledu, zhostil se separatismu a cítil své češství beze všech přísad.“⁷

7. Srov. Herben, Jan: *Knihy vzpomínek* (1935), zde citováno podle Řepa 2001: 193–194.

Mezi válkami

Dlouhý řetěz drobných i větších, významných i zdánlivě podružných událostí obepínající lidové tradice na Hornácku se odvíjel také po první světové válce. Období počátků tzv. první republiky je charakteristické především rozvíjející se spolkovou činností. Ve Velké nad Veličkou sehrával z hlediska udržování vybraných prvků místní lidové kultury klíčovou roli Sokol.⁸ Podstatné bylo také časté pořádání různých národopisných slavností, které obecně představovaly významnou složku života Čechů a Moravanů ve 20. a 30. letech 20. století. Také v této době měla Velká nad Veličkou a její lidová kultura významného propagátora, a to v osobnosti Vladimíra Úlehly (1888–1947). Ten byl kromě jiného iniciátorem na svou dobu ojedinelého projektu nazvaného „Studijní sdružení Velká“ zaměřeného na výzkum Hornácka. Projekt se uskutečnil v létě roku 1931 a mezi badateli, kteří se ho zúčastnili, nacházíme jména jako Petr Bogatyrev, Alois Hába, Ferdinand Pujman, Mirko Ponc a další. Z pořízeného filmového materiálu posléze vznikl film *Mizející svět*, který měl premiéru v roce 1933 a který zachycuje také tanec sedlácká.⁹

Po první světové válce neztrácely na aktuálnosti ani otázky manifestace česko-slovenské vzájemnosti. Množství porad a slavností, jejichž hlavním cílem bylo prohlubování vědomí o spřízněnosti Čechů, Moravanů a Slováků, se naopak zejména ve 30. letech významným způsobem

8. Sokolské hnutí záhy po svém vzniku na počátku 60. let 19. století získalo rychle velkou podporu v městských středních vrstvách a bylo tak schopno organizovat velké i menší slavnosti, jejichž hlavní náplní byla demonstrace jednoty a síly českého národního hnutí (Hroch 2009: 255). Obecní kronika Velké nad Veličkou přináší informaci, že místní sokolská jednota byla založena v roce 1919: „V květnu 1919 byla ve Velké založena těl. jednota Sokol, která se stala střediskem veškeré pokrokové práce. Pořádá podniky tělocvičné a vzdělávací. Stará se o udržení kroje, písní a zdejších zvyků. Různými zájezdy umožňuje našim lidem seznatí mnohá města naší vlasti. Podniky těmito upozorňuje i cizinu na náš celý kraj.“ Viz „Spolky ve Velké do roku 1931.“ *Velká nad Veličkou, oficiální web obce* [online] [cit. 26. 11. 2015]. Dostupné z: <http://obecvelka.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=17858&id=27412&n=10-spolky-ve-velke-do-roku-1931&p1=4496>.
9. K souhrnnému zpracování získaného materiálu bohužel nedošlo. Z oblasti lidové písně a tance byly otištěny články F. Pujmana (1939) a A. Háby (1939). O výzkumném záměru napsal článek sociolog A. Bláha (1932), který byl společně s V. Úlehlou autorem tzv. Ideové základny pro studium moravského Hornácka. Dokument je uložen v Archivu Masarykovy univerzity v Brně pod označením fond B 57 Vladimír Úlehla, krabice č. 16, inv. č. 780.

*Tanec sedlácká ve filmu Mizející svět (režie Vladimír Úlehla, 1931). Fotograf neznámý.
Fotoarchiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti*

zvýšilo.¹⁰ Vůbec největším tehdejším počinem zamýšleným jako podpora česko-slovenské jednoty byla *Výstava Slovácka*, která se uskutečnila v roce 1937 v Uherském Hradišti. Její realizace měla být přímým svědectvím kulturního i politického vývoje Slováků a v přímé návaznosti na vystavované artefakty současně stvrzovat oprávněnost myšlenky československé vzájemnosti (srov. Jančář 1997). Z Velké nad Veličkou se výstavy účastnila početná skupina a nechyběla zde ani prezentace tance sedlácká. Další aktivity na moravsko-slovenském pomezí byly přerušeny zánikem Československé republiky a druhou světovou válkou.

10. Srov. např. Hynek 1992. Ve 30. letech 20. století na moravsko-slovenském pomezí působily celkem tři společnosti, které se soustřeďovaly na upevňování česko-slovenských vztahů a tzv. československé jednoty. První z nich byla Československá jednota, jejíž historie sahá až do konce 19. století, dále to byla Štefánikova společnost, která byla založena v roce 1931 v Trenčianské Teplé, a vedle nich od roku 1936 působila ještě Moravkoslovenská společnost. Všechny jmenované společnosti se orientovaly na oblast moravsko-slovenského pomezí, kde do jisté míry soupeřily o svůj vliv a pozice (Junek 2001: 211).

*Vystoupení skupiny Veličanů na Výstavě Slovácka 1937. Fotograf neznámý.
Fotoarchiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti*

Obdobně jako v období kolem *Národopisné výstavy československé* se také meziválečná doba nesla v duchu dalšího zdůrazňování výjimečného postavení hornícké lidové kultury mezi všemi ostatními národopisnými oblastmi. Kromě častého předvádění vybraných lidových projevů, nezdřídka provázaných s prezentací národně zaměřených programů četných spolků,¹¹ se Velká nad Veličkou stala předmětem odborného zájmu, který se dále rozvíjel. Současně v období mezi světovými válkami navštívila Velkou nad Veličkou řada umělců a cizinců, kterým vybrané místní folklorní projevy, především pak sedláckou předváděla skupina organizovaná v rámci velického Sokola.

11. Vlastní organizaci měla ve 30. letech ve Velké nad Veličkou také Moravskoslovenská společnost zabývající se pěstováním praktické spolupráce Slováků, Moravanů a Čechů. V časopise *Moravskoslovenské pomezí*, který vydávala, v článku z roku 1937 čteme: „*Jestliže v poslední době moravské Slovácko počíná tak důrazně uplatňovat svou osobitost, svéráznou kulturu a všechnu svou krásu, neděje se tak vždy záměrně a všestranně. Snad Velká svým výtečným propagátorem prof. Úlehlou projevuje v tom směru jistou velkorysost a díky tomu dosáhla, že mluví-li se dnes o Slovácku, mluví se skoro výhradně o Velké.*“ (Adámek 1937: 4).

Sedlácká po roce 1948

Další období představuje období politických změn v Československu po druhé světové válce a především po únoru 1948. Také v těchto letech tradiční lidová kultura ve Velké nad Veličkou, zejména její hudebně-taneční část, nacházela v rámci různě zaměřených kulturně-spoločenských akcí četná uplatnění a přitahovala velké množství příznivců. Značná politická poplatnost textů uveřejňovaných zejména v 50. letech 20. století dovoluje dnes vytěžení jen některých informací, neboť dobové ideologické představy se nepodařilo naplnit a koncepce vyspělého socialismu zůstala nenaplněnou fikcí. Jestliže poválečný vývoj v oblasti folklorismu vrhl na tuto oblast stín, který pak ještě dlouhou dobu ovlivňoval názory na tradiční lidovou kulturu jako celek, pak Horňácko bylo opět vyjmutο a předkládáno i za této situace jako něco zcela výjimečného: „*V poslední době se často mluví o krizi folklóru, o krizi lidového umění. Toto konstatování však neodpovídá zcela skutečnosti, protože jde spíše o krizi toho, co bylo za folklór a lidové umění vydáváno. Vždyť léta tzv. ohromného rozvoje lidové tvořivosti byla v podstatě léty, kdy bylo folklóru a lidového umění zneužíváno, v rozporu s historickou skutečností a historickým pohledem a hlavně bez opravdového hlubokého vztahu vnitřní zainteresovanosti, bez něhož nemůže vzniknout vskutku umělecký projev. Nebyla respektována tradice, v níž lidové umění vznikalo za zcela specifických okolností, a tak strážnické přehlídky například byly spíše čímkoliv jiným než přehlídkami lidového umění. Na Horňácku byla však vždycky jiná situace. V kraji, kde tradice lidového umění je dosud živá, nebylo možno na ni zapomenout, k ní nepřihlížet. A tak jsme se zatím na všech Horňáckých slavnostech, díky prostředí, ale i díky pořadatelům, setkávali s opravdovými skvosty lidového umění. Viděli jsme vždy opravdu něco živého a životného v prostředí, kde to vznikalo a kam to patřilo.*“ (Spielmann 1965: 100).

Množství impulsů vyplývajících z podpory ideově vhodných, popřípadě méně škodlivých odkazů na tradici vedlo na jedné straně ke zkreslování pojmů vztahujících se k lidové kultuře obecně,¹² na druhou

12. Do centra pozornosti se dostává především oblast tzv. lidové tvorby taneční, písňové a hudební, které jsou v popředí snah o připsování nový obsahů: „*Nemáme tu však na*

stranu vzbudilo zájem o tradiční lidovou kulturu u mnoha především mladých lidí. Do Velké nad Veličkou přitom od konce 50. let jezdili jak ti, kteří se aktivně účastnili tehdejšího souborového hnutí, tak také ti, kteří jinak dobový kolorit kolem lidové kultury odsuzovali. Obraz Velké nad Veličkou jako něčeho zcela výjimečného a vymykajícího se přetrvával a byl nadále rozvíjen navzdory všem objevujícím se okolnostem.

Hornácké slavnosti

V tomto článku jsem se dotkla řady situací, z nichž se opětovně rodil a v různých souvislostech postupně proměňoval zájem o hornáckou lidovou kulturu. Ta se tak v množství různých variant sociálně politických okolností objevovala stále častěji v roli symbolu nejen místní, ale i národní identity. Do skutečně širokého společenského povědomí se však Velká nad Veličkou dostala teprve díky Hornáckým slavnostem, které představují specifickou etapu vývoje hudebního a tanečního folkloru sledované etnografické oblasti.¹³

Hornácké slavnosti coby regionální festival sehrávají od svého založení v roce 1957 až dodnes hlavní roli v dlouhotrvajícím procesu neustálé snahy o záchranu zdejšího „mizejícího světa“. Svým zaměřením představuje na straně jedné naplnění trendu objevujícího se již v první polovině 20. století, který spočíval v požadavku, aby všichni, kteří chtějí vidět krásy lidového umění, se vypravili přímo do místa jeho vzniku. Na straně druhé měly Hornácké slavnosti představovat určitou komornější protiváhu k produkcím folklorního festivalu ve Strážnici, který byl do roku 1989 organizován jako akce celorepubliková, tedy československá.

Mezi tvůrci pořadů, tedy osobnostmi, které v průběhu let vytvářely tvář Hornáckých slavností, se nejčastěji setkáváme se jmény Dušan Holý (*1933), Josef Tomeš (1936–1978) a především Zdenka Jelínková

mysli jen pouhé podporování a zachovávání starých forem lidové tvorby, ale podtržení zejména těch progresivních stránek a uplatnění těch revolučních hodnot, které jsou v lidovém umění obsaženy a mohou se stát základnou pro tvorbu příští, socialistickou. [...] Tanec, hudba a zpěv snad nejlépe manifestují radostné proměny našeho života a spádné tempo budovatelské doby, neboť patří k nejspontánnějším a nejpospolitějším projevům a k nejúčinnějším prostředkům udržování duchovní síly lidu.“ (REJ 1949: 20–21).

13. Informace k jednotlivým ročníkům Hornáckých slavností viz Minks 2007.

(1920–2005). Kromě toho, že všichni pocházeli z Horňácka, spojovala je další významná skutečnost – jedná se o uznávané odborníky v oblasti etnografie a folkloristiky. Kromě vědecké práce se všichni intenzivně věnovali aktivitám spojeným s folklorním hnutím a svým působením významně ovlivnili dění ve svém rodném regionu, přičemž v oblasti lidového tance zaujímal zcela zásadní postavení sběratelka lidových tanců Z. Jelínková. Poznatky získané v rámci svých výzkumů převáděla prakticky bezprostředně zpět do života neméně činnou aktivitou jednak jako předsedkyně programových rad Horňáckých slavností a dále pak prostřednictvím své lektorské a přednáškové činnosti, v níž sama často poukazovala na výjimečnost horňácké lidové kultury, zejména pak tance sedlácká. Sedláckou vyučovala jak na Horňácku, tak na četných kurzech lidových tanců mimo region, přičemž její pojetí tance sedlácká se stalo všeobecně uznávaným a přijímaným územ.¹⁴

Fakt, že vědecký zájem o tradiční lidovou kulturu rodného kraje zaujímal u zmíněných badatelů výsadní postavení, není jistě ničím překvapivým. Jako mnohem důležitější se v této souvislosti jeví otázka, jakými cestami a jakou formou se jejich odborné poznatky vracely zpátky do terénu.¹⁵ Tímto se otevírá další oblast, která by při sledování situací, kdy se hudebně-taneční projev dostává do role určitého symbolu, neměla zůstat opomenuta.

14. Na působení Z. Jelínkové v rámci Horňáckých slavností vzpomíná také v rozhovoru pořízeném 9. 7. 2011 Antonín Vrba: „*Paní Jelínková jezdila, ale tá jezdila akorát, to byla osobnost, která jezdila a udržovala ty Horňáky, aby byli čistí. Dohlížela na všecko, aby sme byli oblečení, aby děvčata měly ty šatky uvázané... než umřela, tak jsme ju kritizovali a pomlúvali, ale teďka docházáme na to, že takového člověka, který tak pečlivě dohlížel na to Horňácko... ona aj objíždala ty školy, všady ona sa na tú zkušku podívala, aby ty děti přesně vystupovali, jak to Horňácko má vypadat. [...] Za paní Jelínkové sa nestalo, aby tam nevystupoval člověk folklorista.*“

15. Na tomto místě jsou zajímavá také slova etnochoreologa Cyrila Zálešáka (1920–2013): „*Jako rodák z Horňácka, všeobecně považovaného za kraj, kde ještě folklór žije, si pamatuji, že ani zde nebyla síla folklórnych tradic tak veľká (jedná sa hlavně o tanec), aby nebyly nutné občasně injekce pro jejich zachování. Např. ve své rodné obci Kuželově jsem se v dětství s tanečním folklórem vlastně vůbec neseťkal. V Hrubé Vrbce to nebylo o mnoho lepší. Ve Velké nad Veličkou existovala v té době folklórni skupina, organizovaná a vedená místní inteligencí. Podle běžných tanečních zábav mimo dosah této skupiny se zdálo, že ona je tu hlavní udržovatelkou folklórnych tradic. Bez ní by pravděpodobně i zde byla kontinuita v taneční folklórni tvorbě narušena.*“ (Zálešák 1969: 18)

*Martin Miškeřík a Běta Čambalová na Hornáckých slavnostech v roce 1958.
Foto J. Pešek. Fotoarchiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti*

Pro většinu obdivovatelů Hornácka přijíždějících zejména na Hornácké slavnosti představuje tamní lidová kultura jasně vymezený proud, jenž má tu vzácnou vlastnost, že si vlastní čistotu a neporušenost navzdory všem historickým a společenským událostem uchoval až do současnosti: „*Jsme v kraji Moravského Slovácka, obec se jmenuje Velká nad Veličkou a právě sem přijíždějí další fanoušci folkloru ze všech koutů republiky. Hned u vjezdu do obce stačí zaplatit poplatek deset korun a ocitnout se ve světě ‚autentické lidové kultury‘, kde se tančí a zpívá ‚od narození až do smrti‘. Je sobota odpoledne, třetí den jedenapadesátých Hornáckých slavností a svátek tance, hudby, krojů a domácí slivovice právě vrcholí.*“ napsal v úvodu článku pro časopis Respekt publicista Jan Brabec (2008: 46). Obdobných vyznání o hornácké lidové kultuře, zejména pak o jejím hudební a tanečním folkloru, je možné najít nepřeborné množství. Podrobnější pohled na celou problematiku prezentace hornácké lidové kultury včetně tance sedlácká však přináší určitý rozpor mezi tím, co je již dlouhá léta automaticky prezentováno, a tím, co bylo možné v rámci výzkumu zaznamenat.

Sedlácká ve Velké nad Veličkou v letech 2007–2011

Terénní výzkum ve Velké nad Veličkou jsem zahájila v roce 2007 a jako první navštívila Hornácké slavnosti. Jednalo se o jubilejní 50. ročník tohoto úzce regionálně vymezeného festivalu, jehož programu byla tím pádem věnována větší pozornost než v jiných letech. Kromě oficiální části programu jsem se od počátku soustředila také na to, co se děje po jeho skončení, kdy se návštěvníci nerozcházejí, ale naopak dochází ke spontánní improvizaci trvající do pozdních nočních hodin. Ze značného množství svědectví návštěvníků Hornáckých slavností, které jsem zaznamenala při osobní účasti nejen přímo na místě, ale také v psané formě v rámci internetových stránek, blogů, diskuzí apod., je zřejmé, že je to právě tato část festivalu, která přitahuje velké množství milovníků hornácké lidové kultury a která svojí bezprostředností vyvolává v přítomných pocit, že jsou svědky autentické lidové produkce.

Když jsem se snažila blíže soustředit na to, zda se v rámci této volné improvizované zábavy tančí sedlácká, zjistila jsem, že se tak děje pouze ve výjimečných případech. Pravidelně bylo možno zaznamenat situaci, kdy se velké množství lidí postavilo do těsné blízkosti muzikantů a společně pak zpívali písně k tanci sedlácká, avšak jen málokdy byla tato produkce spojena také s tancem. Jedná se s největší pravděpodobností o výraznou proměněnou situaci. Jak písemné prameny, tak informátoři mluví o tom, že tanec byl donedávna automatickou součástí volné zábavy: „*Je fakt, že dřív to bylo tak, že ať to bylo na trávě, fakt se tancovalo všady, kdežto teď, že je jedna taneční sada za večer. [...] To dřív sa tancovalo, celé podium. A navrchu tam je taky beton, takže tam sa tancovalo taky. Nebo tam hrávala dechovka eště. [...] Ted', když to vidíš, tak já mám ted' pocit, že tam ti Veličané anebo ty místní, že tam nechcú tancovat.*“¹⁶

V rámci svého výzkumu jsem zajímala také o další taneční příležitosti v průběhu roku, kde je možno vidět sedláckou. Bylo mi několikrát doporučeno, že pokud chci zažít „to pravé“, musím přijet na fašanek, který se podle všeho nemůže s ničím rovnat. Dostupné materiály o pořádání fašanku ve Velké nad Veličkou v druhé polovině 20. století (zejména pak v 70. letech) ukazují na tehdejší velkou oblibu této společenské události, k dispozici jsou také dobové fotografie zachycující sedláckou

16. Rozhovor s Magdalenou Maňákovou (*1979) z 12. 5. 2011.

*Jan Šácha a Anička Pešková-Kohútová při tanci sedlácká. Foto J. Pešek 1959.
Fotoarchív Slovenského muzea v Uherském Hradišti*

na fašankových tanečních zábavách. V letech 2008 a 2009 jsem se tedy zúčastnila místních fašankových dní a společně s filmovým štábem, který zde pořizoval záznamy pro strážnický Národní ústav lidové kultury, několika fotografy a novináři jsem roku 2008 absolvovala celou obchůzku. Ukázalo se, že hudebníci obcházejí domy svých blízkých přátel, kteří jsou buď členy místního folklorního souboru, anebo se nějakým způsobem podílejí na přípravě Hornáckých slavností. Ostatní obyvatelé Velké nad Veličkou o fašankovou obchůzku neprojevíli zájem a koledníkům procházejícím obcí nevěnovali žádnou pozornost. Nikdo nevyhlížel z oken, kolemjdoucí se nezastavovali, aby se podívali na tradiční obchůzku, muzikanty oblečené do hornáckého kroje tak doprovázela pouze skupinka tvořená fotografy, novináři a profesionálním filmovým štábem, který doprovázeli odborní pracovníci Národního ústavu lidové kultury.

Po oba roky jsem navštívila také fašankové taneční zábavy, kde se sice tančilo, nejčastěji však polka a valčík – sedlácká pouze výjimečně, jednou za večer, anebo vůbec. Také návštěvnost této kulturní akce byla velmi nízká. Bližší zkoumání tak rozkrylo značný rozpor mezi

*Slovácký krúžek ZK Rudý říjen, n. p., na Horňáckých slavnostech 1960.
Foto J. Pešek. Fotoarchiv Slovákckého muzea v Uherském Hradišti*

idealizovaným obrazem Velké nad Veličkou a skutečným postavením místní lidové kultury v dnešní společenské struktuře obce. Podobně se k tomuto tématu vyjádřil např. také fotograf a novinář Radek Bartoníček: „...přijedu-li kdykoliv jindy, když nejsou Horňácké, zdá se mi centrum ve Velké nad Veličkou i její okolí stejné jako kterékoli jiné místo. Tedy opuštěné a tiché, s lidmi, kteří si přestali povídat a bavit se. Dokonce bych řekl, že je to ještě horší. Vždyť třeba fašank nebo hody jsou mnohdy od mnoha jiných slováckých dědin na Horňácku nezajímavé, většina rodin dělá, že se jich nijak netýkají, nebýt několika rodů, všechny tyto tradice by zkapaly. Horňácko vlastně zachraňují malé dědiny, nebýt jich, Velká by se sama určitě nezachránila.“ (Bartoníček 2007)

Závěrem

Současný obraz Velké nad Veličkou viděný skrze tanec sedlácká představuje výslednici několika protichůdných pohybů. Na jedné straně sledujeme skutečně neobvyklé množství prohlášení opěvujících zdejší lidovou hudebně-taneční kulturu, jako příklad za všechny je

možné uvést slova publicisty Jiřího Černého (2008): „*Táhne mě to na Horňácko dobrých třicet roků. Nejen kvůli synkopám a přízvukování na sudé doby, libým každému jazzovému a rockovému uchu, nejen kvůli krojům, prostým a nebohatým jako celý podivuhodný mikroregion deseti obcí, ale stržieným tak šikovně, že i největší pořezové v nich při sedlácké vypadají jako lehkonozí tanečníci. [...] Jak zazpíval Dušan Holý první tóny a zatančil první cifry, projela mnou slast, jako kdybych slyšel tenor první.*“¹⁷ Na straně druhé vidíme stále se snižující zájem zdejších obyvatel podílet se na kulturně-společenském dění, které v sobě nese prvky místní folklorní tradice.¹⁸ Toto konstatování však zřejmě nelze vztáhnout na celou oblast Horňácka a bude jistě zajímavé provést podobná srovnání v dalších obcích regionu.

Mediální obraz Velké nad Veličkou, který byl v průběhu mnoha let vytrvale posilován nekončícími zástupy milovníků horňácké lidové kultury, stejně jako velká řada kulturních, sociálních i politických okolností, které původně lidový tanec opětovně v různých vnitřních variacích stavěly do role symbolu¹⁹ – ať už přímo na Horňácku, anebo mimo něj – jsou nepochybně pozoruhodným společenským jevem,

17. Článek nazvaný *Hrubá Vrbka, Hrubá, plná požehnaných hudeckých rodů* je dostupný z: <<http://nacerno.cz/view.php?cisloclanku=2005071201>> [26. 11. 2015]. Jiří Černý (1936) je významný český hudební publicista, jehož dlouholetý zájem o horňáckou lidovou hudbu, zejména zpěv postupně přerostl v přátelství s místními muzikanty.
18. Kriticky se při dotazování na velický fašanek vyjádřil v rozhovoru z 9. července 2011 A. Vrba: „*Fašanek sa ztrácá. Je to tým, že to neumíme, já nevím. Před dvaceti rokama chodívalo víc lidí aj těch domácích na ten fašanek. To bylo plné! [...] Je to špatné, no. A čím to je? Oni to nekteří lidi poznají, že to Horňácko žije z té slávy. On ten divák, on ten návštěvník je hodně náročný, on tomu rozumí. Ty když tam dojdeš, ty víš, estli je to dobrý výkon Horňáka nebo není dobrý výkon. To vycítili, že tá řeč, ten večer už není takový, jak býval v minulosti [...] Ted'ka ta generace nemá takový grif, neumí sa tak rozveselit, nejsou tak průrazní tady ta mladá Velička, nevím čím to je. Na ně už nechodá ani ti umělci. Jezdívali tam různí umělci, tých Pražáků jezdívalo, si představ, ještě aj v úterý tam byli. [...] Ted'ka tam jezdíjú také, ale myslím, že brzo přestanú.*“
19. Tím je myšleno, že v procesu komunikace taneční projev nikdy nevystupuje izolovaně a řadí se k němu množství mimotanečních prvků, jejichž hierarchie se proměňuje v závislosti na konkrétním kontextu (Stavělová 2010: 240). Podstatné východisko pro další podrobnější úvahy na dané téma přinesla rumunská etnochoreoložka A. Giurchescu (2001: 110) vnímáním tanečního projevu jako multidimenzionálního symbolu, kde tanec nemusí být nutně tím nejpodstatnějším prvkem. Může však osvětlovat celkovou situaci a latentně vyživovat smýšlení o tanci v symbolické rovině.

Hudecká muzika hrající nad ránem na Strážné hůrce. Hornácké slavnosti 1981. Fotograf neznámý. Fotoarchiv Slovákckého muzea v Uherském Hradišti

v němž jen malá část obyvatel Velké nad Veličkou sehrává očekávanou roli. Tanec sedlácká jakoby se postupně ztrácel v propasti mezi tím, co dříve tvořilo nerozlučnou jednotu, a tím, co je za současných podmínek ve spontánním projevu realizováno. Tento stav můžeme nazvat jakýmsi smířením mezi nadále očekávaným setkáním s živou tradicí a moderním životem, které se děje prostřednictvím společně sdíleného zpěvu písní určených k tanci sedlácká, přičemž vlastní tanec se stále více posouvá do reprezentativní roviny, v mnoha případech se propadá až do jakési abstrakce nadále obestřené aurou výjimečnosti. Jevištní produkce nejen na Hornáckých slavnostech však zůstává bez tance nadále nemyslitelná.

Je otázkou, zda narušení vnitřních vazeb nezbytných pro další život folklorních projevů v současnosti neproběhlo na Hornácku nepozorovaně a ve výsledku zcela nečekaně právě za přispění velkého množství přijíždějících návštěvníků, jejichž zájem posouval místní hudebně-taneční kulturu výhradně do reprezentativní roviny, a postupně

tak převrstvoval vnitřní motivace vedoucí ke zpěvu a tanci „sama pro sebe“. Svou roli zde může sehrávat také momentální absence výrazné osobnosti, která by představovala obecně uznávanou autoritu uvádějící do pohybu lokální kulturně-společenské dění, popřípadě nepřítomnost jiných společensky silných a flexibilních prvků. Na podobné domněnky je však možné nahlédnout teprve s odstupem času, kdy se případné hypotézy potvrdí, anebo vyvrátí.

Literatura:

- ADÁMEK, V. 1937: Několik turistických pohledů. *Moravskoslovenské pomezí* 2, s. 4.
- BARTONÍČEK, Radek 2007: „Co mě napadalo při Hornáckých slavnostech... a také, co jsem na nich nafotil (červenec 2007).“ *Lidě Slovácka* [online] [cit. 26. 11. 2015]. Dostupné z: <http://slovacko.org/home/?acc=rb_par_slov_hornacku>.
- BARTOŠ, František 1889: *Národní písně moravské, v nově nasbírané*. Brno: Matice moravská.
- BLÁHA, Arnošt 1932: Sociologie venkova. Sociologický výzkum Velké. *Sociologická revue* 3, s. 92–99.
- BRABEC, Jan 2008: Divoká noc s verbuňkem. *Respekt* 19, s. 46–48.
- BYSTRÝNA, Otakar 1926: *Súchovská republika*. Vyškov: Frant. Obzina.
- ČERNÍČKOVÁ, Kateřina 2012: *Proměny taneční tradice ve Velké nad Veličkou (na příkladu tance hornácká sedlácká)*. Disertační práce. Praha: Hudební a taneční fakulta Akademie múzických umění v Praze, katedra tance.
- FROLEC, Václav – HOLÝ, Dušan – JEŘÁBEK, Richard (eds.) 1966: *Hornácko. Život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. Brno: Blok.
- GIURCHESCU, Anca 2001: The power of dance and its social and political uses. In: KAEPLER, Adrienne – CHRISTENSEN, Dieter – WILD, Stephen (eds.): *Yearbook for traditional music* 33, s. 109–122. Los Angeles: University of Carolina.
- HALUZICKÝ, Bohumil 1956: *Stopami rozpomienok*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- HÁBA, Alois 1939: Vít. Novák: Dědův odkaz. *Národní divadlo* 9, s. 3–4.
- HROCH, Miroslav 2009: *Národy nejsou dilem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon).
- HYNEK, Miloš 1992: Moravsko-slovenské pomezí v obraně československé státní jednoty v l. 1933–1938. *Jižní Morava* 28, s. 119–127.
- JAKOBSON, Roman 1998: Mizející svět. Film umírajícího folkloru – Prof. dr. Úlehla jako filmový režisér. *Illuminace* 10, s. 89–90.
- JANČÁŘ, Josef 1997: Vystava Slovácka 1937. Na okraj jejího šedesátého výročí. In: *Slovácko* 39, s. 155–157.
- JELÍNKOVÁ, Zdenka 1983: *Hornácká sedlácká. Monografie lidového tance*. Hodonín: Okresní kulturní středisko.

- JEŘÁBEK, Richard 2000: Etnické a etnografické skupiny a oblasti. In: JANČÁŘ, Josef a kol.: *Lidová kultura na Moravě*. Vlastivěda moravská, Země a lid. Nová řada, sv. 10. Strážnice: Ústav lidové kultury; Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2000, s. 9–29.
- JUNEK, Marek 2001: Moravskoslovenská společnost. In: *Slovácko* 43, s. 211–220.
- KRIST, Jan Miroslav 1970: *Historie slováckých krúžků a vznik souborů lidových písní a tanců na Slovácku. K vývoji některých forem druhé existence folklóru*. Praha: Ústřední dům lidové umělecké tvorivosti.
- MINKS, Miroslav (ed.) 2007: *Hornácké slavnosti 1957–2007*. Multimediální almanach. Velká nad Veličkou: Obec Velká nad Veličkou.
- NOVÁKOVÁ-UPRKOVÁ, Božena 1996: *Besedy s Jožou Uprkou*. Strážnice: Ústav lidové kultury ve Strážnici; Ostrava: Výtvarné centrum Chagall v Ostravě.
- PUJMAN, Ferdinand 1939: Veličanské tance. *Národní divadlo* 9, s. 2–3.
- REJ 1949: Co s národopisem a lidovou kulturou? *Osvětová práce* 4, s. 20–21.
- ŘEPA, Milan 2001: *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*. Brno: Doplněk.
- SPIELMANN, Petr 1965: Hornácké slavnosti 1964. *Národopisné aktuality* 2, s. 100–101.
- STAVĚLOVÁ, Daniela 2010: K některým otázkám etnochoreologického studia: tanec, gender a politika. *Národopisná revue* 20, s. 239–243.
- VINKLER, Jaroslav 1988: *Moravští Slováci v Praze. Příspěvek k dějinám Slováckého krúžku v Praze (1861) 1896–1945*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost.
- ZÁLEŠÁK, Cyril 1969: Mé zkušenosti z rekonstrukce zanikajících lidových tanců. *Taneční listy* 7, č. 9, s. 18.

The traditional dance *Sedlácká* from the region of Hornácko: Both the folk dance and national symbol

The paper focuses on the changing role of the traditional dance *Sedlácká* from the Moravian ethnographic area of Hornácko. The dance had an important role in the period of the Czech national revival, and thanks to its presentation in the Czechoslovak Ethnographic Exhibition in 1895, it was adopted by outsiders and was understood as a national symbol as well. It was further appreciated and explored by painter Zdenka Braunerová and composer Leoš Janáček. In the 1930s, writer Vladimír Úlehla captured the dance in a documentary film *Mizející svět* (*The Vanishing World*). The centre of the Hornácko region, the community of Velká nad Veličkou, saw many attempts to preserve the dance. In 1957, a special regional festival, Hornácké slavnosti, was established, and this spread the fame of regional peculiarities. Nevertheless, in her research of the early 2000s, the author observed the difference between a festival and stage presentation of the dance, and the lack of interest of the young generation of the community of Velká in informal local dancing.

Key words: The *Sedlácká*; the ethnographic area of Hornácko; national symbol; folklore movement, folk festival; authenticity.

Přílohy:

Hudecká muzika hrající na Strážné hůrce po skončení oficiální části programu. Horňácké slavnosti 2007. Foto Jan Černíček

Výuka sedlácké v rámci programu MFF Strážnice 2015. Foto David Rájecký. Fotoarchiv Národního ústavu lidové kultury